

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СЦЕНІЧНО-КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ЕСТРАДНОГО СПІВУ

METHODS ASPECTS OF STAGE AND COMMUNICATIVE SKILLS OF FUTURE MUSIC TEACHERS FORMATION IN THE PROCESS OF TEACHING POP SINGING

У статті доводиться актуальність оновлення мистецької освіти, зокрема її вокально-виконавської складової частини. Така актуальність зумовлює підвищення значущості навчання естрадного співу в контексті фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Мета статті – визначити сутність сценічно-комунікативних навичок майбутніх учителів музичного мистецтва та запропонувати базові методичні аспекти їхнього формування. Розглянуто сутність комунікації як обміну думками, почуттями й іншими повідомленнями, результатом якого є взаємний вплив на учасників. Зазначено, що сценічно-виконавська діяльність є комунікаційним феноменом, через який реалізується сценічний імідж вокаліста. Уточнено, що основною знаковою системою / мовою вокаліста-естрадника є мова емоцій. Підґрунтям сценічної комунікації визначено усвідомлену виконавську концепцію, яка створюється вокалістом на основі об'єктивного художньо-виконавського досвіду і суб'єктивного світосприйняття. Навички визначаються як дія людини, сформована у процесі навчання шляхом багаторазових повторень, яка характеризується високим ступенем освоєння. Сценічно-комунікативні навички розглядаються як засвоєна на високому рівні здатність до художньо-особистісної взаємодії, яка уможливорює взаємний обмін зі слухачами емоційними повідомленнями, зумовленими образним змістом пісні, що виконується засобами невербальної й інтонаційної виразності, характерної для естрадного виконавства. Серед сценічно-комунікативних навичок виокремлюються три підгрупи: індивідуально-особистісні, емоційно-чуттєві та вокально-виконавські. Базовим методичним підґрунтям формування сценічно-комунікативних навичок майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі навчання естрадного співу ми вважаємо синтез вокальних і акторських форм роботи.

Ключові слова: комунікація, сценічна діяльність, навички, сценічно-комунікативні навички, навчання естрадного співу, майбутні вчителі музичного мистецтва.

The article proves the relevance of updating art education, in particular its vocal and performing component. This relevance increases the importance of teaching pop singing in the context of professional training of future teachers of music. The purpose of the article is: to determine the essence of stage and communication skills of future teachers of music and to offer basic methodological aspects of their formation. The essence of communication as an exchange of thoughts, feelings and other messages, the result of which is a mutual influence on the participants, is considered. It is noted that stage performance is a communication phenomenon through which the stage image of the vocalist is realized. It is specified that the main sign system (language) of a pop vocalist is the language of emotions. The basis of stage communication is a conscious performance concept, which is created by the vocalist on the basis of objective artistic experience and subjective worldview. Skills are defined as a human action formed in the learning process through multiple repetitions, which is characterized by a high degree of mastery. Stage-communication skills are considered as a mastered at a high level ability to artistic and personal interaction, which allows mutual exchange with listeners of emotional messages due to the figurative content of the song, performed by non-verbal and intonation expressiveness characteristic of pop performance. Among the stage-communicative skills, three subgroups are distinguished: individual-personal, emotional-sensory and vocal-performing. As a basic methodological basis for the formation of stage and communication skills of future teachers of music in the process of teaching pop singing, we consider the synthesis of vocal and acting forms of work. **Key words:** communication, stage activity, skills, stage-communicative skills, teaching of pop singing, future teachers of music art.

УДК 378.011.3-051:784.9
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/39.10>

Мамикіна О.А.,
старший викладач кафедри теорії музики і вокалу
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Сучасні соціокультурні обставини визначаються значними змінами, зумовленими глобальними політичними, економічними і культурними процесами, у результаті яких модернізації зазнають усі суспільні галузі. Усвідомлення таких трансформаційних процесів вимагає відповідного осучаснення освітнього середовища, на платформі якого відбувається становлення нового покоління жителів нашої країни. Мистецька освіта завжди ґрунтувалася на традиційних засадах, які формувалися не одне десятиліття, впливали на культурне становлення громадян. Однак закономірності розви-

тку, зокрема й соціономічної професійної галузі, демонструють необхідність її швидкої адаптації до вимог і запитів суспільства. Усе це зумовлює важливість осмислення нових актуальних шляхів надання мистецької освіти дітям і підліткам із метою залучання їх до сфери культури, мистецтва, творчості.

Оновлення і модернізація освітньої та мистецько-освітньої галузі відбуваються передусім завдяки саморозвитку і професійному вдосконаленню кожного педагога, який не бажає зупинитися на вже досягнутому і намагається постійно розширювати власну компетентність. Музикант-педагог

нині має виступати як тьютор, завданнями якого є не лише музичний, а радше особистісний та загальнотворчий розвиток учнів. Отже, традиційна вузькоспрямована підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва йде в минуле, поступаючись місцем універсальним, креативним, комунікабельним фахівцям, спрямованим на саморозвиток і самореалізацію.

Вокальна підготовка завжди посідала важливе місце у програмах професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Проблематика вокального виконавства розроблялася в науково-методичних працях Л. Дмитрієва, А. Менабені, Д. Огороднова, Н. Орлової й інших. Викладачі вокалу звикли користуватися величезним досвідом методичних напрацювань щодо класичного вокального репертуару, якого накопичено надзвичайно багато, з урахуванням різних стилів і жанрів світового вокального мистецтва. Проте важко перебільшити важливість використання у вокальній роботі сучасної, популярної пісенної творчості. Сучасний естрадний репертуар і вокально-виконавська специфіка здатні значно підвищити мотивацію до навчання, а професійний підхід викладача дозволяє впливати на художній смак і культуру тих, хто навчається. Отже, естрадний спів стає деякою мірою атрибутикою сучасності, яка відповідає запиту й інтересам молоді. Усе означене зумовлює стрімке зростання популярності естрадного вокального виконавства у фаховій підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва.

Важливим аспектом вокальної естрадної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва є сценічна діяльність. Разом із суто вокально-виконавською майстерністю її важливими складовими частинами є виконавський імідж та навички сценічної комунікації, до яких належить трансляція емоційно-образного змісту пісні через зоровий контакт, відповідну міміку, жести, моніторинг зворотного зв'язку та реакцію на нього тощо. Сформованість таких навичок робить виконавську діяльність майбутніх фахівців цілісною та гармонічною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна кількість досліджень присвячуються різним аспектам сценічної діяльності вокаліста. Серед сучасних робіт уважаємо за доцільне спиратися на ґрунтовні дисертаційні дослідження, присвячені, зокрема, формуванню сценічного іміджу викладача вокалу у процесі професійної підготовки [9], методам формування виконавського артистизму студентів магістратури у процесі вокально-фахової підготовки [2], методичним засадам формування сценічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами естрадного співу [5] тощо. Актуальним у контексті нашого дослідження є визначення Ген Цзінхен щодо сценічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва. Означений конструкт авторка розглядає

як сукупність фізіологічних і морально-духовних якостей, «які в єдності своїй породжують гармонію добра і краси у вивченні мистецтва музики в умовах концертної музично-виконавської діяльності, а також сприяють особистісному та професійному саморозвитку» [5, с. 160]. Сценічну діяльність вокаліста досліджує С. Гмиріна, яка стверджує, що для артиста-вокаліста надзвичайно велике значення мають його сценічний образ, здатність до акторського перевтілення [6].

Актуальне дослідження Т. Кулаги, присвячене обґрунтуванню інноваційних ідей викладання естрадного вокалу, у якому проаналізовано сучасні естрадні техніки, представлені в методичних доробках зарубіжних співаків і педагогів [7]. Також естрадний вокал у контексті синтезу мистецтв досліджує О. Шпортько. Автор стверджує, що вокалісту необхідно опанувати не лише виконавські вміння, а ще й «знання акторського мистецтва, уміння правильно застосовувати невербальні форми комунікації» [10, с. 87].

У контексті комунікації доцільно вивчити роботу Л. Василевської-Скупої, присвячену формуванню комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. Авторка розглядає художньо-педагогічне спілкування засобами співу як основу формування «емоційно-почуттєвої сфери, поглядів, думок, смаків, здатності активно контактувати з музичним твором, що сприяє розвитку особистісних якостей» [3, с. 43]. Комунікативну природу мистецько-педагогічного процесу досліджувала Ю. Волкова, яка зазначає, що художня комунікація відбувається у двох площинах: з мистецтвом і через мистецтво [4, с. 6]. Також слушно розглянути професійну комунікацію актора, яка досліджується Н. Стадніченко. Авторка стверджує, що «актор є головним комунікатором, через якого здійснюється трансляція актуальних суспільних проблем кожної історичної доби» [8, с. 220], що значною мірою є актуальним для вокаліста-естрадника.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Як бачимо, сценічна діяльність і підготовка до неї, як і вокально-виконавська підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва, мають високий рівень наукової розробленості. Комунікативні аспекти сценічної діяльності артиста також розкриваються у ґрунтовних наукових працях. Водночас навчання естрадного співу, який є сучасним і соціально затребуваним жанром вокального виконавства, зокрема формування здатності до оптимальної сценічної комунікації, усе ще потребує науково-концептуальної обґрунтованості, що зумовлює мету статті.

Мета статті – визначити сутність сценічно-комунікативних навичок майбутніх учителів музичного мистецтва, запропонувати базові методичні аспекти їхнього формування.

Виклад основного матеріалу. Сценічна комунікація вокаліста реалізує потребу відображення емоційно-змістової реальності музичного твору інтонаційними і невербальними засобами в рамках умовності художнього тексту. Невербальна й інтонаційна техніка є продуктом творчої самореалізації, художньої свідомості та сценічно-виконавської майстерності вокаліста. Виразність вокаліста відображується в когерентному сценічному образі, який має спиратися на сформованому художньо-естетичному смаку.

Емоційна складова частина музичного твору у процесі його виконання перетинається з емоційним аспектом індивідуальності виконавця, яка включає в себе два плани. Перший план – це внутрішня емоційно-чуттєва реакція виконавця на музичний образ твору; другий план – зовнішня реалізація даного відчуття, яка уможлиблює здійснення емоційного впливу на аудиторію. Голос співака – чудовий, найбільш досконалий інструмент, який може висловити дивно повно різноманітні стани людини. Керуючи засобами виконавської виразності – тембром, динамікою, ритмом, манерою артикуляції, інтонацією, можна одними голосовими засобами глибоко розкривати зміст твору, створювати виразний вокальний і сценічний образ. Таку форму взаємодії співака з аудиторією ми визначаємо як сценічну комунікацію.

Комунікація – це складна, багатоаспектна діяльність, яка значним чином відображує сутність людського існування. Комунікація включає в себе обмін думками, почуттями й іншими повідомленнями так, що в результаті здійснюється, свідомо або несвідомо, взаємний вплив на учасників комунікативного акту. Комунікація передбачає наявність якнайменш трьох учасників: двох комунікантів (ті, хто обмінюються інформацією) та комуніката (об'єкт, інформаційна одиниця, повідомлення, що передається). Комунікація – це взаємодія, яка здійснюється на основі будь-якої знакової системи, ефектом від якої є будь-яка зміна (емоційна, поведінкова тощо) її учасників [4]. Отже, комунікація забезпечує обмін певною інформацією і впливом через будь-яку комунікативну систему, спрямовану на досягнення міжособистісної взаємодії.

Сценічно-виконавська діяльність є комунікаційним феноменом, через який реалізується сценічний імідж вокаліста. Для сценічного виступу має надзвичайно велике значення візуальна комунікація [9, с. 43]. Як зазначає М. Сухолова, «візуальна комунікація спрямована не на трансляцію смислів, а на діалог, у якому відбувається пошук бажаного» [9, с. 62]. Також авторка зазначає специфіку непрямої комунікації, «коли потрібне повідомлення передається шляхом насичення контексту виступу знаками того повідомлення, яке потрібно передати» [9, с. 67].

Основною знаковою системою / мовою вокаліста-естрадника є мова емоцій. Емоційний стан виконавця «запускає» підсвідому координацію звукоутворювальної системи організму, емоція стає «каталізатором», рушійною силою звуку, який транслює співацьку артистичну енергію в поєднанні з емоційно-образним змістом, закладеним у пісню автором [5].

Сценічна комунікація вокаліста спирається на усвідомлену виконавську концепцію, створену ним на основі об'єктивного художньо-виконавського досвіду і суб'єктивного світосприйняття. Така взаємодія породжує асоціативно-образні уявлення про твір, що виконується, і ці уявлення транслюються аудиторії у процесі виконання. Отже, можна зазначити, що сценічна комунікація уможлиблює, за одного боку, трансляцію слухачам емоційно-змістовного повідомлення, закладеного автором, а з іншого – дозволяє виконавцю реалізувати свій творчий потенціал і «поділитися» власними переживаннями, почуттями, тобто частиною власного внутрішнього світу. Сутність і функцію художньої комунікації можна звести до вислову видатного сучасного співака, диригента, вокаліста-новатора Боббі Макферріна: «Характерне вміння спілкування відрізняє великого артиста від доброго музиканта».

Виходячи з того, що метою роботи є дослідження сценічно-комунікативних навичок, зазначимо, що педагогічна категорія «навички» у широкому розумінні визначається як «певна дія людини, сформована у процесі навчання шляхом багаторазових повторень, яка характеризується високим ступенем освоєння даної дії (часто позначається як «автоматизація»), а також зниженням поелементної (покрокової) регуляції і контролю над даним процесом із боку свідомості» [1, с. 9]. Сценічно-комунікативні навички, відповідно, доцільно розглядати як засвоєну на високому рівні здатність до художньо-особистісної взаємодії, яка уможлиблює взаємний обмін зі слухачами емоційними повідомленнями, зумовленими образним змістом пісні, що виконується засобами невербальної й інтонаційної виразності, характерної для естрадного виконавства.

До сценічно-комунікативних навичок доцільно віднести такі:

- індивідуально-особистісні, які зумовлюються темпераментом, експресивністю виконавця, а також його іншими індивідуальними якостями, як-от: розвиненість уяви, здатність до сугестії, артистична виразність тощо;

- емоційно-чуттєві, які включають у себе загальний рівень комунікабельності, здатність до прояву емпатії, зокрема і художньої, здатність відкрито і конгруентно проявляти емоції, здатність до емоційної саморегуляції тощо;

- вокально-виконавські, які охоплюють діапазон, тембр, загальну вокальну культуру, уміння

«користуватися» голосом, здатність до акторського перевтілення тощо.

Базовим методичним підґрунтям формування сценічно-комунікативних навичок майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі навчання естрадного співу ми вважаємо синтез вокальних і акторських форм роботи. Засвоєння акторської техніки і напрацювання акторських навичок в умовах сценічної практики має підкріплюватися вивченням базових принципів театральної педагогіки, а також аналізом сценічно-комунікативної поведінки видатних майстрів сцени.

Такий аналіз може здійснюватися через цілеспрямоване спостереження, у процесі якого студент має ставити собі запитання: які емоції зараз транслює виконавець? що саме відбувається в його внутрішньому світі? як саме виконавець передає ту чи іншу емоцію? як така виразність збігається з побутовою особистісною експресією співака? якими засобами невербальної комунікації я транслюю певну емоцію в міжособистісній комунікації, як мені це реалізувати в контексті сценічної комунікації? Спостереження за сценічно-комунікативними проявами інших здійснюється не з метою їх копіювання, а для визначення об'єктивно доцільних засобів, на основі яких формується індивідуальний сценічно-комунікативний стиль. Вправи на пантоміміку, невербальну комунікацію, ігрові акторські тренінги мають бути складовою частиною вокальної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, як і вокальні вправи.

Висновки. У підсумку зазначимо, що проблема формування сценічно-комунікативних навичок є надзвичайно актуальною в контексті навчання естрадного співу майбутніх учителів музичного мистецтва, адже через них проявляється артистична енергія співака, здатна залучати слухачів до емоційного співпереживання, емпатійне проникнення в художньо-образний зміст музичного твору. Означені навички зумовлюють здатність до художньо-особистісної взаємодії засобами невербальної й інтонаційної виразності, характерної для естрадного виконавства. Проблема формування сценічно-комунікативних навичок потребує

подальшого розроблення з позиції методологічних і методично-експериментальних засад.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ашихміна Н., Їнь Цінцін. Деякі методичні аспекти формування навичок міжособистісної творчої взаємодії майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вокальної підготовки. *Музична та хореографічна освіта в контексті культурного розвитку суспільства* : матеріали та тези VI Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та студентів. Одеса, 2020. С. 6–12.
2. Ван Чень. Методика формування виконавського артистизму студентів магістратури в процесі вокально-фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2017. 244 с.
3. Василевська-Скупа Л. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва : монографія. Вінниця, 2014. 208 с.
4. Волкова Ю. Формування художньо-комунікативних умінь майбутніх учителів музики і хореографії : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2016. 22 с.
5. Ген Цзінхен. Формування сценічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами естрадного співу : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2015. 204 с.
6. Гмиріна С. Сценічне перевтілення студента-вокаліста як педагогічна проблема. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 14 «Теорія і методика мистецької освіти»*. 2013. № 14. С. 46–50.
7. Кулага Т. Інноваційні ідеї викладання естрадного вокалу в контексті вирішення проблем вітчизняної вокальної педагогіки. *Гірська школа українських Карпат*. 2020. № 22. С. 121–125.
8. Стадніченко Н. Організаційно-педагогічні умови підготовки майбутнього актора до професійного спілкування : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Запоріжжя, 2017. 397 с.
9. Сухолова М. Педагогічні умови формування сценічного іміджу викладача вокалу у процесі професійної підготовки : дис. ... докт. філос.: 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)». Мукачево, 2020. 267 с.
10. Шпортько О. Естрадний вокал у контексті синтезу мистецтв. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. 2018. № 2. С. 85–90.